

A GYULAI MÁRCIUSI IFJÚ

(Adatok és szemelvények Pálffy Albert életéhez)

– Havassy Péter –

1998. március 14-én avattuk fel Gyulán Széri Varga Géza szobrászművész Pálffy Albertről készült domborművét. Ki volt Pálffy Albert, e sokak által méltatlanul elfelejtett személyiség, de ennek ellenére minden magyar átfogó irodalomtörténet és lexikon biztos szócikke, szűkebb hazánk jeles szülötte.

1820. április 20-án Gyulán látta meg a napvilágot. Apja, Ferenc, sóhivatali tisztviselő, távoli rokona a nagyhatalmú Pálffy grófoknak, amit jelez, hogy ugyanazt az előnevet („erdődi”) használta ő is. Anyja, Nyéky Julianna, akinek apja István főherceg uradalmi igazgatója volt, szintén nemesi családból származott.

Albert elemi iskoláit Gyulán, középiskolai tanulmányait Debrecenben, Nagybányán és Aradon végezte. Szülei papnak szánták, ezért 1837-ben a szatmárnémeti szeminárium-ba került. Közvetlenül felszentelése előtt azonban kilépett, és beiratkozott a nagyváradi jogakadémiára. 1843-ban letette az ügyvédi vizsgát, és Pestre ment jurátusnak, de csak az irodalomnak élt. Hamarosan összebarátkozott Petőfi Sándorral, aki mellett tagja lett az „Ifjú Magyarország”-féle Tízek Társaságának Jókaival, Tompával és másokkal egyetemben. A Tízek egyik tagja, Degré Alajos így ír társas összejöveteleikről: „...megvettünk kenyérben sült sódort, jó bort és teát mellé, ez volt az egész, de fűszerezte a jókedv, s páratlanra tette a bizalmas együttlét.” A fiatal írók csoportjában Pálffy egyéniségével írói rangján felüli tekintélyt szerzett magának. Jókai Mór így jellemzi: „Pálffy Albert szép, nyúlánk, elegáns alakja, választékos mozdulataival, mintha előttem állna most is: mindig finoman, de mindig csípősen szólt; barátai gyöngéit szemben kigúnyolta, de hátuk mögött védelmezte őket.” Legjobb barátja talán Petőfi, aki Gyulai Pál szerint még azt is elviselte, hogy Pálffy „sokszor szigorral monda szemébe véleményét.” A kortársai által gyakran emlegetett csípős-gunyoros modorára és szellemességére jellemző eset, amikor Petőfi különölc öltözködését jellemezte: „Mikor ez a Sándor elibénk jön, mindig van valami rajta, hogy az ember róla álmodik.”

Pálffy, társaihoz hasonlóan, a francia romantikus irodalom hatása alatt állt, s francia példák nyomán születtek meg első regényei, így a „Magyar millionaire” (1846) és „A fekete könyv” (1847), valamint a Pesti Divatlapban és az Életképekben novellái. E műveivel nem igazán aratott nagy sikert, annál inkább könnyed és elmés hírlapi cikkeivel. A magyar sajtótörténet a korszerű újságírói stílus megteremtői között tartja számon. A dagályos szónokiasság helyébe az ízléséhez s talán tehetségéhez legjobban illő világos, meggyőző és velősen rövid stílust honosította meg. 1847-ben a Kossuth Lajos által indított és Csengery Antal által szerkesztett Pesti Hírlaphoz került, mely lépés egyben közelebb hozta őt a centristákhoz, Eötvös Józsefhez, Kemény Zsigmondhoz, Trefort Ágoston-

hoz és másokhoz. A Hírlapban „újdonság” cím alatt közölt cikkeit a közönség szívesen olvasta, és a fiatal zszurnaliszta egyre népszerűbb lett.

Publicisztikai működésének csúcspontját az 1848. március 19-én indított *Marcius Tizenötödike* című újság politikai hírlapírójaként és szerkesztőjeként érte el. A lap mottója: „Nem kell táblabíró politika”, s programcikkében Pálffy egyértelműen kifejti: „...lapjaink nyílt orgánuma leend azon ifjú pártnak, melynek első felléptére a siker a kivívott sajtószabadság... Nyílt orgánuma leszünk a tisztán radikál pártnak.” S valóban a Marcius Tizenötödike lett a forradalom és szabadságharc legbaloldali, legkérlelhetetlenebb lapja, mely előbb Pesten, majd Debrecenben, s végül ismét Pesten harcolt a köztársasági eszmékért. Pálffy vezércikkeiben támadta a forradalom vámszedőit, a megalkuvó politikai irányzatokat legfőbb munkatársával, Kossuth titkárával, *Csernátony Lajossal* együtt. A cenzúra ismételt bevezetése után, (!) 1849. július 8-án a Szemere kormány a lapot betiltotta, és szerkesztőjét esküdszék elé állította. A tárgyalásra azonban már nem került sor a világsi fegyverletétel miatt. „A Szemere kormány e méltatlan intézkedése mintegy menlevélül szolgált csaknem egy évszázad reakciós történéseinek, irodalom- és sajtótörténéseinek, hogy lekicsinylő, sőt gyalázkodó hangon beszéljenek a számukra túlságosan radikális elveket valló Pálffyról, s közben azt higgyék, hogy a szabadságharc „igazi” szelleméhez hívek maradtak” –írja *Orosz László*. Némi fenntartás még Gyulai Pálon is érződik, de alapvetően tárgyilagos írásából nem árt, ha idézünk néhány gondolatot: „Pálffy Albert mint politikai hírlapíró már első fölléptével legtehetségesebbnek tűnt fel társai között. Míveltsége ugyan neki is inkább szépirodalmi volt, mint politikai, de kora ifjúságától fogva figyelemmel kísérte a hazai és európai eseményeket, buzgó olvasója volt a francia hírlapoknak, és részletesen ismerte a francia forradalom történetét. Nem volt szónok, nem igen tudott magyar módon lelkesedni, de annál szenvedélyesebben gyűlölt, s jól értette a gúny művészetét. Ez volt tulajdonképp éltető eleme. ... Lapja, a *Marcius Tizenötödike*, melynek irányát mindennap igazolták az események, lassanként mindinkább terjedt, s mind nagyobb befolyást gyakorolt a közönségre. S ezt nemcsak irányának köszönhetette, hanem szerkesztője írói tehetségének is. Pálffy nem bővelkedett eszmékben, de főeszméjét ezer változatban s mindig új ingerrel tudta ismételni. Egyszerűen és világosan írt szónoki hevület nélkül, de rendkívül csinosan s bizonyos magyar ízzel; inkább elmes és szellemes társalgónak tetszett, mint veszélyes izgatónak.

De gúny ömlött el minden során, gondolatán és érzésén. Ebből merítette lelkesedését, ezzel született logikája s egész gondolatmenete. Gúnyolódása egyszersmind fejtegetés volt, élcei okokat emeltek ki, szarkazmusai ítéletekké váltak. Egyszerre mulattatta, felvilágosította és izgatta olvasóit anélkül, hogy fárasztotta volna. E stíl irodalmi szempontból is feltűnő jelenség volt, s csodálni lehetett, hogy erős gúnya bizonyos mérsékletet tartott, s ritkán vált egészen nyerssé.”

A világsi fegyverletétel után Belényes közelében bújt meg író társa, *Dobsa Lajos* apjának birtokán, majd Szintyére ment anyai nagybátyjához, *Nyéki Alajoshoz*, aki ispán volt István főherceg kisjenői uradalmában. A rejtőzködés azonban nem jelentett teljes elzárkózást a világtól, mert többször megfordult Gyulán, sőt 1850-ben – névtelenül – megjelent „Egy földönfutó hátrahagyott novellái” című kötete is. Az 1852-ben meghirdetett amnesztiában bízza, a következő év februárjában visszatért Pestre, ahol azonban hamarosan letartóztatták. Az amnesztia értelmében bíróság elé nem állíthatták, de azért száműzték a csehországi *Budweissba* (České Budějovice). A város lakossága hamarosan megszerette, s ez hozzájárult ahhoz, hogy egyik, jelentős vagyonnal rendelkező polgárának leá-

nyát, *Neveklovszky Stefániát* feleségül nyerhette. A külvilággal egyetlen szalon tartotta (tarthatta ?) a kapcsolatot, régi barátjával, a „Tízek” egyik tagjával, a Rozsnyón született *Pákh Alberttel*. S itt egy kis kitérőt kell tennünk.

Múlt nyáron egyetemista diákjaimmal gyűjtőúton jártunk az egykori Gömör vármege ma már Szlovákiába eső tájain. A debreceni egyetem gondozásában megjelenő gömöri monográfiához a feudáliskori anyag feltérképezése volt a feladatom. Így jutottam el a Rozsnyói Állami Levéltár Berzétei Fióklevéltárába, s mivel egy magyar muzeológusnak ritkán adatik meg az a szerencse, hogy egy szlovák levéltárban kutathasson, ezért első teendőként átnéztem az intézmény teljes anyagáról készült repertóriumot. Nagy megdöbbenésemre és szerencsémre a levéltár „Levelezések” című fondjában kilenc – eddig közöletlen – Pálffy levelet találtam, melyeket Pákh Alberthez írt.¹

Pákh Albert (1823–1867) a Tiszai Evangélikus Egyházkerület püspökének fia kiváló humorista és szerkesztő volt. Ő alapította a *Vasárnapi Újságot*, szerkesztette *„A Magyar Ember Könyvtára”* című sorozatot és a *Magyar Sajtó* című folyóiratot. Néhány írását franciául is kiadták. Unokája, *Reményik Sándor* is irodalmár volt, az erdélyi líra kiemelkedő alakja.

Úgy tűnik, Pákh Albert nemcsak száműzetése idején, hanem később is Pálffy mentora, szinte gyámja volt. 1854–1857 között hozzá írt leveleit írásunk végén közöljük, de néhány jellemző részletet legyen szabad kiemelni, először a Budweissből írottakból. *„Arra kérlek barátom, ha van még Pesten oly irodalmi vállalat, mely tiveletek is jó barátságban áll, próbáld novellámat eladni, de csak bizalmas, s hozzánk jóakarattal lévő szerkesztőkkel kezdj alkudozáshoz: vagy pedig ha az én nevem hazánkfiai előtt végképpen alászállott, azt is írd meg őszintén: legalább nem fogok hiába vesződni egy regénnyel, melynek első kötetét éppen most végeztem be.”* Mindenesetre a mellőzöttség fájt Pálffynak, bár a kor több jeles képviselőjével, Jókaiival, *Vas Gerebennel*, *Irinyivel* és másokkal tartotta a kapcsolatot Pákh Alberten keresztül. *„Mind a mellett kérlek merítsd ki még egyszer ékesszólásodat, s magyarázd meg az illetőknek, hogy bizony nem igen lelkesítő dolog az, ha az ember munkájának eredményét hat hónap eltelte után sem láthatja. Bár ne kezdtem volna bele, úgy bánom, mint a koca, ki kilencet fiadzott: életemben még semmi így meg nem alázott, vagy jobban mondva eszemre térített, de fogadom is, hogy többé nem bolondítom magamat, s ha én innen Budweissből valamelyik lapba vagy mások által szerkesztett füzetbe ezentúl csak egy betűt is írok, verjen meg engem az isten.”* Ennek ellenére, rá jellemző módon, 1854. november 26-án kelt levelében a szépirodalom napszámának nevezi magát.

Sorsa valamelyest jobbra fordul, amikor 1856-ban családjával visszaköltözhet Esztergomba, majd hosszas kérvényezések után 1857-ben Pestre. 1856–1859 között tíz elbeszélése és három kötete jelent meg: *„A fejedelem keresztleánya”*, majd a legjelentősebbnek regényének tartott *„Az atyai ház”* és *„Az ítélmester leánya”*. Ez és a későbbi Pálffy azonban már az ifjúkori romantikus szélsőségeit mérséklő, csendes modorú elbeszélővé vált. Az atyai ház című regénye kapcsán így ír Pákh Albertnek: *„Cenzúra tekintetében úgy vigyáztam, hogy még a római nagy inkvizítor se kapjon benne egyetlen elhasítani való szőröcskét, mely körülményt ne feledd el a vásáros könyvtárosnak figyelmébe ajánla-*

¹ Itt köszönöm meg Kiss Anikó kollégám, Dr. Erdmann Gyula lektorom és Dr. Dusnoki József főlevéltáros dolgozatom megírásához nyújtott kitüntetően szíves segítségét.

Rozsnyói Állami Levéltár Berzétei (Brzotin) Fióklevéltára. Rozsnyó város levéltára. Levelezések. A levelet helyesírás szempontjából javítottuk.

ni.” Nem véletlen, hogy Mikszáth Kálmán később úgy vélekedett műveiről, hogy „*regényei csupa kedves, vonzó olvasmányok, amelyeket az anyák bátran adhatnak serdülő leányaik kezébe.*”

A publicista Pálffy csak az 1860-as évek elején jelentkezik ismét a *Magyar Sajtó* és *A Hon* című lapokban. Munkásságának ebben a szakaszában a kiegyezés előkészítői és támogatói között találjuk. Elsősorban a polgári fejlődés előtt megnyíló lehetőségeket üdvözli a kiegyezésben. 1867-ben rábízzák a Deák-párt harcos újságjának, az *Esti Lap*nak szerkesztését. A 48-as nemzedék emberi helytállásának, politikai felkészültségének, európai műveltségének fénye fel-felsejlik Pálffy ekkor írt cikkeiben is. Bár a lap és ezzel együtt szerkesztői pályafutása 1870-ben megszűnt, hírlapírói tevékenysége azonban nem, mert továbbra is publikált a *Vasárnapi Újság*ba és a *Politikai Újdonságok*ba.

Fiai és felesége halála után Gyulai Pál biztatására tér vissza az irodalmi életbe, és sokak szerint ekkor alkotja meg legjobb műveit: „*Eszti ke kisasszony professzora*” (1884), „*Egy mérnök regénye*” (1885), „*A régi Magyarország utolsó éveiben*” (1894), „*A Dabóczy család*” (1896) és a már halála után megjelenő „*Ne hallja hírét az anyjának*” (1898) című köteteit.

Anyagi gondjai nem voltak. Felesége örökségéből Pesten házat építtetett, s nyilvánvalóan jómódú háztulajdonosnak számított, mert felkérték, hogy legyen a Hazai Első Takarékpénztár napi biztosa. Véleménye szerint a pénztárablak is a polgári társadalomért vívott harc egyik őrhelye. „*A modern eszmékért most is tudok még lelkesülni, s Franciaországról a rács mögött is gyakran álmodozom, mert mikor mesterlegények, szatócsok, kiszagdák betéti könyvecskéibe írom a nevemet, mindig vágyódva gondolok arra, hogy vajon elérjük-e mi a boldog jólétnek azt az idejét, melyben aránylag annyi kis tőke lesz nálunk is, mint Franciaországban.*”

1864-ben a Kisfaludy Társaság tagja lett, 1884-ben pedig az MTA levelező tagjává választották. Pálffy maga is jól látta, hogy kiöregedett a világból, amikor az akadémiai kitüntetésre így válaszolt: „*Kertjébe nem ültet senki olyan korhadó vén fát, mely csak helyet foglal, de jóízű gyümölcsöt már nem bír teremni. Kár volt ezt az Akadémiának elfelejtetni, mikor reám gondolt.*”

1897. december 27-én halt meg Budapesten. Mikszáth így jellemezte: „*Egyszerű típusa volt a magyar régi nemes embernek, aki nem tudott se bohém lenni, se stréber. Minden hűhó és hivalkodás nélkül futotta meg hasznos pályáját.*”

Békésvármegye Közművelődési Egyesületének kezdeményezésére 1899. május 28-án, az egész ország figyelmétől kísérve, Gyulai Pál avatta fel azt a Pálffy Albert szülőházára elhelyezett emléktáblát, melynek domborművét *Kallós Ede*, feliratát egykor a „Tíz-ek” köréhez tartozó *Szász Károly* készítette. 1906. április 22-én tartotta alakuló közgyűlését a Pálffy Irodalmi Társaság, mely folyóiratot is megjelentetett *Kalászosok* néven.

A szülőházat eltörölte az örökségünkre csak ritkán odafigyelő „fejlődés”, az emléktáblát pedig a közelmúltban tették tönkre a mindennapi életünkben sajnos egyre gyakrabban jelentkező vandál kezek. 1899-ben, az emléktábla avatásakor ezt írta a *Békés* című lap tudósítója: „*A nagyok jeltelen sírja halált jelent a nemzetre nézve.*” Gyula Város Önkormányzata, a Békés Megyei Hírlap, az Erkel Ferenc Múzeum és a Wenckheim Krisztina Közalapítvány anyagi támogatásával készült el az új dombormű, mellyel a nemes adakozók megjelölhették, ha nem is a „jeltelen sírt”, de ezt az új domborművet. Köszönet érte a *szépirodalom napszámosának* nevében is.

Pálffy Albert levelei Pákh Alberthez

1. levél

Budweiss, 1854. november 26.

Barátom, Bertók!

Írja Friebeisz, hogy múlt hó 24-én átadta neked azon novellámat, melyet neki én két és fél hó előtt innen küldtem. Gondolom, tudod szomorú históriáját is. Október 4-én azt írta nekem, hogy Bulyowszkyneké után rögtön adja, s küldi érte a kívánt 35 rf díjat – két nappal később (oct. 6) Császár azt írta: 48 óra nem telik el, s a díj menni fog: midőn négyre még sem jött, én határidőt tettem, s annak következése lett, hogy a kéziratot neked átadták.

Arra kérek, barátom, ha van még Pesten oly irodalmi vállalat, mely ti veletek is jó barátságban áll, próbáld novellámat eladni, de csak bizalmas, s hozzánk jóakarattal lévő szerkesztőkkel kezdj alkudozáshoz: vagy pedig ha az én nevem hazánkfiaink előtt végképpen alá szállott, azt is ird meg őszintén: legalább nem fogok hiába vesződni egy regénnyel, melynek első kötetét éppen most végzettem be.

Akármit van a dolog, ne hagyd válasz nélkül, mert ez mindennél fájdalmasabb.

Hogy könyvedet, s Gyulai Gervinusát Pestről elmenetelem alkalmával neked vissza nem küldtem, tulajdonítsd oly körülményeknek, melyek ellenében az én akaratom számításba sem jöhetett, amint egy kicsit csak több pénzem lesz: első gondom lesz azt neked a gőzhajón elküldeni.

Állapotom olyan, mint egy ilyen Confinirungban² élő emberhez legjobban illik.

Júliustól október végéig a kormány előlegezetett; november 1 napjától kezdve elrendelte: hogy évenként 300 pengőt, havonkénti előre lefizetéssel adjanak: neve a járandóság-nak: „hofstellig be willigte sustentation.”³ Ezt kapom is azóta, és érte semmi szolgálatot nem kívánnak: ha mint szépirodalmi napszámos még tehetek valamit, e segítséggel ki fogok jönni, hogy milyen drága itt az élet, nagyon tudhatod.

Üdvözlöm Irinyit, s a kicsi Bethlen Miklóst, mondd meg tiszteletemet Kemény Zsigmondnak is.

Ha kéziratomért pénzt kapsz, a költségek levonása mellett küldd el a szekérpostán oly gyorsan, mint magadnak kívántad volna, midőn egykor te is Németországban laktál.

Pesten létemkor beszivárgott hozzám, hogy te is valami tudományos vagy gazdasági lapot adsz ki; nem tudom, mennyire igaz.

Isten veled, s tedd meg, mi lehetséges, tégy kéziratommal egészen belátásod szerint, csak hogy felelet nélkül ne hagyd.

Nem tudván bizonyosan jelenlegi szállásodat, e levelet Friebeisznek szóló borítékban kapod.

Isten veled, barátod

Pálffy Albert
Budweiss (in Böhmen)⁴
Breite Gasse nro. 381.

² Internálásban, száműzetésben.

³ Udvari hivatal által engedélyezett tartós (jövőhágyott) ellátmány.

⁴ Csehországban.

2. levél

Budejovicz, 1855. január 18.

Barátom, Bertók!

Kérlek, add át ez ide mellékelt firkát Vas Gereblyének,⁵ mentül előbb: teszem azt: mint Fribi Pisti⁶ barátunk szokta, miután két hétig zsebedben hordoztad.

Más szavakkal: pecsételd le, s küldd el neki azonnal Ignácodnak általa.

Egyéb újság nincs, a lapokat rendesen kapom: jobban mondva: a rendesnél is rendesebben, mert már vagy három számot két példányban kaptam: például a január 7-it, ugyanazon napról expediálva,⁷ s másnapra ismét a következő napon újra küldve. Tudom, hogy az egész nem egyéb, mint kiadó hivatali zavarok, melyek mulékonyak.

Hogy pedig miért írok Vas Gerebennek, per mops⁸ nem nehéz kitalálni, gondoltam, egy bunda alatt megfér e két kis diplomatikai jegyzék, egyébként pedig jelentenem kell, mit magad is tudsz: hogy az új évre elküldendő dolgokat, nämlich⁹ a 40 forintot szörnyű nagy ájtatossággal várom és várom, s ha csendes kvártélyom hangzatos lépcsői olykor egy érkezőnek lábaitól megdobbannak, mindannyiszor azt hiszem, hogy legkedvesebb vendégem: a Brieftrager¹⁰hozza a terhes és öt pecséttel megerősített levelet. Csináljatok valamit, mert az itteni állapotokban rám nézve nagyok a nyomorúságok, de ne írjunk elégiát.

Hű barátod

Pálffy Albert

3. levél

Budweiss, 1855. január 28.

Kedves barátom!

Január 22-i leveledet tegnap kaptam. Tökéletesen átlátom belőle, hogy a mi kérdésben forgó dolgunk nem a jóakaraton törik meg.

Éppen úgy vagyok veletek is, mint előbb a Divatcsarnoknál, ott is négy levelet kellett írnom. Császár mindig szívesen felelt, Friebeisz pedig azt mondta magában l....sz a s...tekbe. (sic!) Fine finali az a dolog veleje: úgy állok vén létemre 1855-ben irodalmunkban, hogy augusztus elején Pestre küldött dolgozatért még Februarius kezdetére sem sikerült egy pár nyomorú scudit¹¹ kapnom. Ha ez azért történik, hogy az enyémnél sokkal jobb művek vannak készletben, melyek au comptant¹² fizettetnek: örvendek hazám literatúrájának, miként ilyesmit már hajdan egy görög bölcs is mondott: gondolom Socrates, vagy Teichengräber.¹³ Ez azon állapot, melyet Vas Gerebennek írt levelemben lelki fásultságnak neveztem: hogy tudniillik, hogy midőn 1849 óta újra először megszólalnom lehetett, itt ez idegen földön egészen elhagyatva ha dolgoznám is, annak sovány gyümölcsét még akkor is csak hat hónap elfolyása után remélhetném élvezni, midőn részeteokről a jó akarat hiánya miatt legtávolabbi panaszra nem lehet okom. Sajnálom barátom, hogy betegséged oly rosszra fordult, egészen értem helyzeteted, s kívánom, hogy az enyémet is értsd meg, s azért mi

⁵ Vas Gereben beceneve.

⁶ Friebeisz (Rajkay) István (1822–1890) jogi és közgazdasági szakíró, szerkesztő, könyvkiadó.

⁷ Itt az expedíciónak a küldemények továbbítása, szétküldése értelmében.

⁸ Talán szójáték a „per Post” helyett = ezzel a postával.

⁹ Ugyanis.

¹⁰ Postás.

¹¹ A scudo régi olasz pénz, itt általában pénzt jelent.

¹² Készpénzben.

¹³ Itt a nevét Tavasi Lajosra (1814–1877) magyarosító pedagógusról, szerkesztőről, íróról esik szó.

keserőség e levelemből ki fog látszani, az ne búsítson meg téged, ki annak oka nem vagy. Legkellemetlenebb pedig, hogy a posta innen hozzátok oly lassan jár. Az ember ír, s a választ csak a távol jövőben remélheti.

Mind amellet kérlek merítsd ki még egyszer ékesszólásodat, s magyarázd meg az illetőknek, hogy bizony nem igen lelkesítő dolog az, ha az ember munkájának eredményét hat hónap eltelte után sem láthatja. Bár ne kezdtem volna bele, úgy bánom, mint a koca, ki kilencet fiadzott: életemben még semmi így meg nem alázott, vagy jobban mondva eszemre térített, de fogadom is, hogy többé nem bolondítom magamat, s ha én innen Budweissből valamelyik lapba vagy mások által szerkesztett füzetbe ezentúl csak egy betűt is írok, verjen meg engem az isten.

Téged barátom pedig áldjon meg. Isten veled. Légy meggyőződve, hogy senki sem szeret téged jobban mindazok között, kiket barátid közzé számítol, s ha nem volna így, nem is szóltam volna hozzád ekképp lelkem mélyéből.

Kívánom szívemből, hogy egészséged végre még is helyre álljon.

Pálffy

4. levél

Budweiss, 1855. február 23.

Kedves barátom!

Miként az innen február 11-én aláírt, és a szokott módon néhány nap múlva visszaküldött térítvényből észrevehetted, a negyven forintot tisztes köszönettel megkaptam; s köszönöm újól, miután mint írtad, a dolog nem minden nehézség nélkül eshetett meg.

Ez ide mellékeltem levelet pecsételd le, és küld el Vas Gerebennek, teljes bizodalommal levén Lojola Ignácod iránt, hogy az előbbi alkalommal tapasztalt késedelmeskedést ismétlni nem fogja.

Későn felelek az igaz, de engem uccse még igazabb az, hogy baráti köszöneten kívül éppen semmi írni valóm hozzád nincsen. Csak amiatt vagyok még elégedetlen, hogy még mindig nem írod, hogy betegséged valahogy jobbra fordulni nem akar, nyolc esztendeje, hogy ki nem gázolhatsz belőle, nincs egyéb hátra mint add magad újra martalékul egy ügyes orvosnak, utoljára is simfelünk a doktorok ellen,¹⁴ s még sem marad hátra más, mint hozzájuk folyamodni: ácsot csak hivatatsz, hogy lábat faragjanak neked.

Vas Gerebennel hogy miként áll dolgom, a mellékletből látandod.

Isten veled, üdvözöld Jókait; dáiidójára¹⁵ én sem voltam nagyon elragadtatva: Maneat conservatív¹⁶ lett belőlem.

barátod

Pálffy Albert

¹⁴ Simfelünk a doktorok ellen = szidjuk őket.

¹⁵ Talán dáiidójára.

¹⁶ Állandó konzervatív.

5. levél

Esztergom, ápril¹⁷

Barátom!

Három hete elmúlt, hogy a V. Újságba egy cikk félét küldtem, s még az sem tudom, ha kaptad e.

Egész „mondani való literatúrát” üztök: tücsöknek, bogárnak feleltek, s az ilyen vén emberről, mint én, átkozottan megfélekedtek.

Kérlek, tudósíts a szokott rovatban vagy pedig egy magán firkában, annyival is inkább, mert a regény sorsáról is vágyánám már valamit hallani.

Fájdalmas az ilyen sors, édes jó barátom, s bizony isten kezdek meggyőződni, hogy amit újabban írok, nem kell a veszett fenének sem: mióta Pestről elszármaztam, ami csekélységet írtam, azt elgseftelni¹⁸ éppen oly kemény dolog volt, mintha alamizsnáért könyörögtem volna.

Ha csak egy órára engednének Pestre, elhidd, senkinek sem volnék terhére ilyen komissiókkal.¹⁹ De még nem is biztatnak efféle engedvényekkel, s lakom tovább is e gyötrelmes várost mind örökkön örökké ámen.

Kérlek, barátom, tudósíts akármi úton. Hallottam Bércziéktől, hogy Heckenast²⁰ nincs otthon, de tán csak megjött azóta.

Isten veled: tudom, beteg vagy, nekem pedig csak a csontom-bőröm existál,²¹ s benne egy savanyú lélek, mint az ecetes uborka.

Viszontlátásra

Pálffy Albert

6. levél

Datum Strigonii in Dominica Quinquagesima²²
1857. február 22.

Barátom, Albrecht!

E mai fentebb írt szent napságon írást le utóbbi időben gyártott regényem utolsó betűit.

Következőleg a dolog könnyebb részén túl volnék, hátra van azonban a bot bunkós vége, tudniillik azt an den Man pringolni.²³

Arra kérlek, adj nekem rögtön, ha lehet posta fordultával bölcs tanácsot, melyik bibliopoláshoz²⁴ folyamodjam? Csak úgy, amint te circiter gondolod. Megint Heckenast, vagy tán megpróbálnám Phester uramat, ki most kezd a munkához, s talán még nem tudja, hogy ilyen emberrel mint én nem sokat nyerhet?

Mindenesetre pedig szúrd ki az újságodba, hogy új regény mordul meg a hazában: neve „Az atyai ház”, és van ezen háznak nem annyira két kontegnációja,²⁵ mint inkább két kö-

¹⁷ Csak ennyi szerepel, s azért soroltuk ide, mert meghagytuk eredeti levéltári helyén.

¹⁸ Eladni, a német 'Geschäft' szóból.

¹⁹ Megbízásokkal.

²⁰ Heckenast Gusztáv (1816–1878) nyomdász, könyvkereskedő és könyvkiadó.

²¹ Létezik.

²² A levél Esztergomban kelt, a Dominica Quinquagesima (Esto mihi) a Húsvét előtti 7. vasárnap.

²³ an den Man pringolni 'an den Mann bringen' = eladni a holmit (portékát).

²⁴ Könyvárushoz.

²⁵ Contignatio = emelet

tete: hogy társalgási téren mozog: 1840-ik év körüli magyar időszakból más ajánló körülményei nincsenek.

Még mindig nincs remény, hogy neki eresszenek Pestnek: nagyon sok itt a káptalanság: onnan jutott eszembe a fentebb írt orthodoxus²⁶ dátum.

Pálffy Albert
alias Albertfi Pál

7. levél

Esztergom, 1857. február 26.

Barátom!

Beszélsz ugyan sok lélekölő munkáról, de azért az ily falusi vadírónak nem megyen fejébe, mintha amiatt nem örömet tennéd meg érdekelmben, mit magam e helyről elvégezni képtelen vagyok.

Itt küldöm az egész pereputtyot.

Utóbbi ópuszomat csakugyan Heckenast adta ki, eléggé csinos alakban, mint ahogy ő szokta: s ha látni akarnád példányát, azt az oly rendezett bibliotékában mint a Casinó Mihály uramé fellelhetnéd.

A kiadás tizenhatod rétb²⁷ történt, de nagyságára beillett volna tizenketted rétnak is: minden lapon 27 sorral.

Ehhez mérve az „atyai ház” alapjait, lesz abból két kötet, melyből az elsőre jövend 270, a másodikra 310 lap, vagy valamivel több, de kevesebb semmi esetre se, lapját ismét 27, vagy 28 sorral számítva.

A fejedelem keresztleányáért Heckenast 250 convencionalis florenusokat²⁸ küldött: jól fizető ember mellett az „apám házá” is oda adom ennyiért, mire nézve azonnal megplenipotenciázlak.²⁹ Heckenast azon időben maga szólított fel, hogy írjak valamit a magyar életből, s ő azt kész lesz kiadni, mint Jókai által azt nekem megízente.

A Corno da Caccia könyvárúsának ajánlata a pompás bécsi kiadásról nem elégit ki, mert azáltal csak a könyv ára nevedne, attól pedig újabb időben a táblabírókat, a tisztartókat elszoktattátok. Azonban ha R. Mór³⁰ úr a fenn kített 25 fontsterlinget letenni ígérné, nem lehet semmi ellenvetésem: hogy későbbi számadásokra az úgynevezett haszonbani osztózásra mai világban senki sem adja rá fejét, csakúgy tudod magad is, mint én: nem bizodalmatlanság ez a tisztelt úr irányába, de legjobb az, hogy amit egyszer eladtunk, arra többé ne legyen gondunk.

Zsidóskodás mellett tán azt is kivihetnők, hogy most adnának érte száz forintot, s aztán legfeljebb két hónap múlva kétszázat, e jobbacská ár mellett a vásárt könnyebb volna eltűnni.

Amit tehetsz, tudom, el nem mulasztod. Nem szükséges, hogy magad menj a süldő bibliopolákhöz: küldd a kéziratot kis levél kíséretében az illető sógnak.

²⁶ Pálffy itt az ortodox szót „rég, egykori” értelemben használja.

²⁷ Ívrétben.

²⁸ Bevett, hagyományos forintokat.

²⁹ Meghatalmazlak.

³⁰ Ráth Mór (1829–1903) könyvkereskedő és könyvkiadó.

Azt írod, restellsz valamit tőlem megkérdezni. Soha se resteld biz azt: mert úgy magamtól ki nem találhatom.

Sorsomról is valamit.

Mint első levelemben (karácsonykor írtam) itt lakom Esztergomba confiniálva, s ezt csak azon feltétel mellett tudtam kivívni, ha a Budweissban húzott 300 forint sustentátióról³¹ lemondok, amint hogy aztán most egy venes garas jövedelemmel bírok.³²

Abból pénzelünk, míg lehet, mit nőm magával hozott, s kinek van is egy kis vagyona, mely váltóban negyvenezret fog tenni, mi földbirtokban fekszik Budweissban, de azt tökékenként anyósunk halála előtt alig kapjuk ki, s addig csak kamatját kapjuk. *Ily körülmények között átláthatod, hogy a férfi becsület is megkívánja, hogy az ember ne még szivar pénzét is az asszony skatulyájából vegye elő!*

Bámulva hallom, hogy némelyek még meg akarnak látogatni. Szíves örömmel látom ezen képzeletlen egyéneket: lakván a *Sissai utcának 425. számában*: mi a látogatni készülőeknek becses figyelmébe ajánlatik.

Lapodat kapom, mint mindig: sőt a múlt évben szeptembertől kezdve a budweissi posta követésre méltó türelemmel, a példányokat hiány nélkül ide is vissza adressálta!

A cikkbe, mit ígértem, azonnal belefogok, s elküldöm.

Kérlek, barátom, szoríts a dolgon, s ne engedd, hogy kéziratom, miután álló esztendeig mázoltam rajta, valahol a porba heverőben feledtessék.

Cenzúra tekintetében úgy vigyáztam, hogy még a római nagy inkvizítor se kapjon benne egyetlen elhasítani való szőröcskét, mely körülményt ne feledd el a vásáros könyvárusnak figyelmébe ajánlani a viszontlátásig

Pálffy Albert

8. levél

Esztergom), 1857. június 29.

Barátom!

Megint paszuly se lett belőle, hogy egyhamar lássalak. Bécsből folyamodásomra azt felelték, hogy *ö exja hat sich vor der Hand noch nicht einzugehen*³³ (tudniillik az évi confinirungomnak Pestre leendő áttétele tárgyában). Tehát még ennyit sem.

Olvasom a M. Sajtó programjába, mi engem érdekelt: Lennél oly szíves megírni nekem, mikorra lehetne remélnem, hogy abból egy kis Lénung³⁴ kerülhetne ki számomra, mert bizony ég a körmöm, az egyszerre egész évre kikapott kamat, mit nőm hozományából eddigelő fizetgetnek, végességére indul, s késő őszig új járulék nem jövend: a költség nagy, mióta kis fickó van a háznál, kit is Hajjaj Ferkónak baptisáltattunk.³⁵

Emellett kérek, írand meg Jókainak, hogy a dolgok ilyetén állásában egy ingyen példányára a M. Sajtónak számot tartanék, sőt ha kellene, egy pár anonymus vidéki levéllel is szolgálhatnék.

Válaszod várva maradok régi hű néped

P. Albert

³¹ Ellátmányról, tartásról.

³² Egy venes garas jövedelemmel bírok = kegyből, szívésségből élek.

³³ Ó excellenciája egyelőre még nem hozott döntést.

³⁴ A német 'Löhnung' = zsold szóból, itt inkább fizetség, jövedelem.

³⁵ Kereszteltünk.

Pest, 1857. szeptember 18.

Kedves barátom!

De már ideje, hogy mi is írjunk. Hát megvagyunk; csináljuk az újságot, s nagy öngyilkosság volna tőled, ha kúrád időt igényelvén, a V. U. P. U.-ért³⁶ oda hagynád kedves hazádat, Kamcsatkát.

Bajunk Vorafkákkal csak tegnap volt először. A P. U.-ban Kovács Lajcsiról írtam egy paris-premiert, s a Duna-parton húzták ki a cikket, hanem a Herr von Vidát instantante odacitálták, akit megantichambriroztatván³⁷ és Pontius Pilatushoz küldözgetvén, végre a Chef úr által fogadtatott: itt rémhíreket hallott, hogy a Magyarországot Kriegsrechtbe idézik, a M. Sajtót verwarnungolják³⁸ s több efféléket: a facit³⁹ az lett, hogy a cikknek 16 helyen megplajbászolt részeit más stílusba kell önteni. Úgy látszik Kovács L. maga itt a faktor,⁴⁰ mert olyan dolgok kitérítése követeltetett, ami neki kellemetlen lehet, de még a tombuktu⁴¹ cenzúra alatt is megjárja. Végre megapprehendáltak egy magányos, s mellette még „desavuált” ember iránt tanúsított bons officesseket,⁴² s kaptuk magunkat, az egész cikket visszahoztuk, s a lapot mindenféle beszúrt apróságokkal töltöttük meg. Az „aspromontei ütközetet” pedig a lásd Olaszországból előre rukkoltattuk. Bosszunk az volt, hogy odafenn az egész lapot újra kellett elolvasni. Más veszedelem nem érte fejünket. Gyulay Pál megírta Hunfálvit; holnap adjuk.

Utalványozás csak Viola számára történt ad vires 30 ft⁴³ előadván a megjelent cikkek sorát, a számítással együtt, amit én az általad plajbászsal vezetett notizbuchba⁴⁴ is feljegyeztem. Köszlmann és Thaly Kálmán az itt hagyott utalványokat átvették.

Itt még borzasztó forró idő van; ma kissé szemzeni kezd. Betegek sem vagyunk; pénzünk mint a pelyva; mi kell egyéb egy alkotmányos saisonban?

Ignácné asszonyom azt izeni, hogy élte párja ne aggódjék miatta; mert neje hűségét megőrzendi, sőt a házbér befizetéséről is legkegyelmesebben gondoskodott.

Köszönd meg, hogy több újságot nem küldök, mert ennyi jó után bizonyosan rossznak kellene következni. Hát igyál, fűrdj, izzadj és nyargalj kedved szerint és bú nélkül: örömmel verlängeroljuk Urlaubodat,⁴⁵ s ha újra jössz, nem csapunk el hivatalodból. Fizetésedet saj(nos kis h)jján⁴⁶ cseppig felcsíptem. 200 forint a tudva levő helyre, 90 Ft ismét leadódott a rest 55-ből 25 nekem, 30 Vidusnak decretáltatott pro remuneracione,⁴⁷ a megszaporított fáradsalmak fejében. Ott maradásod esetére további hivatalbeli szolgálatainkat hasonló, vagy még illigebb Bedingungok⁴⁸ alatt ezennel felajánljuk.

Tisztel: Lászlófi Pál és Gáborfi Pál és az ő apjak

Albertfi Pál

³⁶ A Vasárnapi Újság és a Politikai Újdonságok című lapok rövidítése.

³⁷ Vida urat odahívták, akit megelőszobáztatván...

³⁸ A Magyarországot hadi törvényszék elé idézik, a Magyar Sajtót bírói megrovásban részesítik (megintik),

³⁹ Végeredmény, végzés.

⁴⁰ Ügyintéző, tényező.

⁴¹ Tombouctou vagy Timbuktu az afrikai Mali Köztársaság egyik városa.

⁴² Megapprehendáltak = itt a legjobb kifejezés a meguntuk, desavuált = meghazudolt, bons officesseket = jószolgálatokat

⁴³ 30 forint erejéig.

⁴⁴ Notesz, jegyzetfüzet.

⁴⁵ Meghosszabbítjuk szabadságodat.

⁴⁶ A zárójelbe tett rész következtetés, mert a levél itt elszakadt.

⁴⁷ Elrendelt visszafizetésért.

⁴⁸ Az „illigebb” talán a latin 'illigo' szót rejti: így az „illigebb Bedingungok” = kötöttebb feltételek.

IRODALOM

A magyar irodalom története 1849–1905. Budapest, 1968. 184–185.

Békés. 1897. december 25., 1899. május 28., június 4., 1906. április 29., augusztus 26. szám

Kohn 1936.

Kohn Dávid: Gyulai Pál – Gyulán. In: *Hatvan év múltán.* Gyula 1936. 71–90.

Magyar Irodalmi Lexikon. Budapest, 1965. II. 418., 423.

Orosz 1960.

Orosz László: Pálffy Albert. *A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai.* 20. Kötet. Gyula, 1960.

Scherer 1938.

Scherer Ferenc: Gyula város története. Gyula, 1938. II. 320–322.

The young of March from Gyula

Facts and extracts for life of Pálffy Albert

– **Havassy Péter** –

Résumé

Pálffy Albert was born on 20. April 1820 in Gyula in a noble family. He graduated from primary school in his home town, from secondary school in Debrecen, Nagybánya and Arad. His parents intended him for priest, so he got into seminary of Szatmárnémeti in 1837. But just before his ordination he stepped out and registered at academy of law. He passed the lawyer's examination in 1843 and went to Pest to work as a clerk, but he lived only for literature. He became friend of Petőfi in a little while, beside who he became the member of The Ten's Society (Tízek Társasága) together with Jókai, Tompa, Degre and others.

Pálffy, like his companions, stood under influence of french romantic literature, and his first novels and short stories published in *Pesti Divatlap* and *Életképek* were born on the basis of french examples. He didn't really have a great success with these writings, but much rather with his easy-flowing and witty newspaper articles. The hungarian newspaperhistory keeps on record him among creators of the modern journalist style. In 1847 he got to *Pesti Hírlap* launched by Kossuth Lajos. He reached the top of his political activity as a political journalist and editor of the newspaper named *Március Ti-*

zenőtödike (15th of March) launched on 19 March, 1848. This paper became the most left-wing, the most implacable paper of the revolution and war of independence.

After capitulation at Világos he went into hiding, but under circumstances like this his volume titled "Bequeathed short stories of a homeless" was published without his name in 1850. Trusting in announced amnesty he returned to Pest in February of next year, but he was soon arrested there. In accordance with amnesty he couldn't be brought to trial, but he was exiled to České Budějovice (Budweiss) in Czechland. He married here *Neveklóvszky Stefánia*, the daughter of one of citizens disposing over a significant fortune of the town. He kept (could keep) in touch with the outside world on a single thread, through his old friend, Pákh Albert, one of members of "Tízek" born in Rozsnyó, who was an outstanding humorist and editor. (At the end of our study letters can be found written to Pákh Albert found by us in Branch Archives in Berzété of the National Archives of Rozsnyó).

His life turned better when he with his family could move back to Esztergom in 1856, then to Pest in 1857 after applying for it lengthy. Between 1856 and 1859 his 10 stories and 3 volumes were published.

The publicist Pálffy applied only in the beginning of 1860s newly in newspapers titled *Magyar Sajtó* and *A Hon*. In 1867 editing of *Esti Lap*, the combative newspaper of Deák, was entrusted to him, though his journalist activity wasn't stopped neither, because he published in *Vasárnapi Újság* and *Politikai Újság* in the future, too.

After death of his sons and wife he returned to literary life for encouragement of Gyulai Pál, and according to many people he created that time his best writings.

He hadn't got financial troubles. From bequest of his wife he had a house built in Pest, and he passed obviously for wealthy houseowner, because he was invited to be the daily commissioner of the First National Savings Bank.

He was elected the member of Kisfaludi Társaság in 1864 and corresponding member of MTA in 1884.

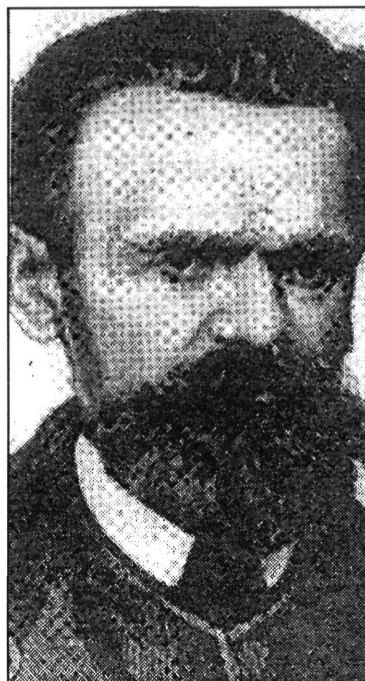
He died on 27. December in 1897 in Budapest. Mikszáth characterized him like this: "*He was a modest type of the old hungarian noble people who couldn't be neither bohemian nor pushy character. He lived his useful life without any ado and astentation.*"

For the initiative, what was took by Cultural Association of Békés county in 28. May 1899, following it with attention of the whole country, Gyulai Pál inaugurated the memorial plaque what was placed on the house where Pálffy Albert was born. Its relief was made by *Kallós Ede*, its title was made by *Szász Károly* who belonged once to the circle of "Tízek". The Pálffy Literary Association held its inaugural meeting in Gyula on 22. April 1906, what published a periodical titled as *Kalászkok*.

(Translated by Schäferné Beke Katalin)

1. kép. Pálffy Albert (1820–1897)

2. kép. Pákh Albert (1823–1867)